

Мати (скорочено)

Григорій Косинка

У центрі новели — одна родина. Події, зображені у творі, відбуваються ввечері, вночі та вранці. У родині бідного селянина помирає хвора мати. Надій на її порятунок мало. Однак син Андрій, як інші члени родини, не хоче змиритися з тим, що до хати завітає смерть. Усе в однотонній, густій, темній фарбі, що відповідає основному гнітючому настрою. Найстарший син лаштується привезти із Зеленогаївки лікаря, хоч надій на порятунок мало. Все ускладнюється тим, що довкола ідуть бої між білополяками, гайдамаками, червоноармійцями. В цю криваву фантазмагорію потрапляє Андрій.

Усе в природі ніби передчуває неминучість фатального кінця: смерті матері. Так бачив це Андрій: хмари над лісом, що заступили кавалерію,— "надходить велика буря", "чорне сонце, втикане багряно-червоними стрілами на вітер", насторожено "шумлять придорожні верби", десь дико "кряче ворон". Перед від'їздом Андрій, наче у мертвої, просить у матері прощення "Простіть мене, мамо...".

Як і передбачали батьки, головний герой новели потрапляє у самісіньку гущу воєнних подій. Усвідомлюючи, що, можливо, загине від куль поляків, він намагається перетнути фронтову смугу під регіт солдатів, які здивовані тим, що юнак безстрашно їде напролом. Серце пече вогонь, горло здавлюють сльози.

Андрій відчуває, що здатен застрелити кожного поляка, який зупинить його по дорозі. І, врешті-решт, юнак таки потрапляє в полон, хоч і намагається говорити польською і завбачливо не витягає револьвера.

І ось перша зустріч хлопця з небезпекою — поляками, удар нагайкою, що різонула "кривавою смугою лице". Йому наказують возити на позицію снаряди. (Не вбили, не забрали коня! Є нагода потрапити до Зеленогаївки!).

Польський офіцер під час першої зустрічі з Андрієм докоряє йому: "Польща боронить тебе від більшовиків, а ти не хочеш їй служити, хаме?!" Схоже, що Андрій нікому не хоче служити, для нього нічого не існує, окрім тривоги за життя матері. А міг же скористатися нагодою і, потрапивши до польського війська, допомогти наступаючим більшовикам.

Андрій мимоволі стає учасником подій у польському війську, але те його не обходить: "Плювати мені, що б'ється в гарячці армія, у мене дома так само б'ється мати". Такий моральний вибір сина. Образ матері заступає йому весь світ, наче існують лише двоє: син і мати. Перед очима постійно стоїть її "розірвана з гарячки на грудях сорочка", "великі очі, як обвалені копитом ямки на лузі з водою". Вона немовби вже свята — десь глибоко в душі, в уяві. Щоб не порушити ту недоторканну святість, Андрій не зізнається полякам про мету своїх мандрів на полі бою: "Хіба можна було сказати цій потайній собаці про смерть моєї матері?" Усіх довкола він сприймає як ворогів матері (ворогів усього святого і світлого), і вирішує помститися — вбити "хоч одного з

армії, що носить житній колір шинелі". Звернімо увагу: вбити не ідеологічного противника, а ворога, який заважає порятувати маму. Вже вертаючи додому без лікаря, в немилосердній люті він так і зробить, і від того стане "п'яний якоюсь великою радістю перемоги". Андрій розуміє: з поразкою білополяків він зможе швидше вернутися до матері — "тоді я забуваю на хвилину про матір, тоді мій гнів та лють шарпає смужка вирваного кінського волосу на спині, а сам я, мов божевільний а радості начальник армії, що перемогла, дивлюся у вічі смерті". А коли вже буде вдома і довідається про смерть матері, бажання помсти знову заповнить його. Він захоче вбити пораненого польського графа як уособлення тих темних сил, які призвели до родинної біди.

А зараз Андрій думає лише про маму: "На польській позиції, десь на лівому крилі горить прожектор, а в моєму серці горить біль, — він вилітає, бачиться мені, червоними ракетами та сіється іскрами над Зеленогаївкою, а виття собак на Джулаєвому кутку виводить перед очі тільки матір. Туга на серці, мов та сажка на пшениці". Це порівняння підкреслює глибокі переживання Андрія, від яких немає порятунку. Вони являють йому нав'язливі видива — "хтось засвічує старечою рукою лампадку перед чорними іконами в нашій хаті", то йому чується, як гукає мама, хоч перед очима "бігають перелякані та суворі очі військових".

Бойові дії набирають позачасового і поза-просторового буття. Вони скоріше є тлом для найголовнішого — тривога Андрія за життя матері. Так загальнолюдські цінності піднесені до рівня провідної ідеї.

Деякі рядові польської армії не хотіли коритися наказу і знову йти під кулі. Вони підсилюють звучання авторської ідеї. Ось він перед боєм, стоячи на колінах коло кулемета, божевільно вигукує назустріч "криваво-огненного диску сонця": "Смерть!" Трохи згодом він ще безрадісніше кричатиме: "Я — бідний! Не рубай..." Власна тривога вирізняє це слово у враженнях Андрія: "Ні, не привезу я лікаря до матері... Смерть — кажу я вголос ці слова, а Зеленогаївська лікарня горить у цей час так само тихо та ясно".

І безнадійно дивиться він, як горить-палає Зеленогаївська лікарня, де вже не може бути живих людей, і розуміє, що не привезе він на возі лікаря-рятівника, адже, мати приречена, може, уже й мертва. Мов божевільний, герой із радістю дивиться в обличчя смерті й під кулями розвертає коня назад, по дорозі стріляючи у ворогів, хоч жодного разу до цього не стріляв. Якийсь розпач відчувається в поведінці простого сільського юнака.

Це думка про втрату рідної людини так впливає на Андрія та змушує його робити те, чого раніше ніколи не робив.

Діставшись села, герой дізнається про материну смерть. Даремною була ця поїздка, даремним був ризик — страшна порожнеча панує в серці люблячого сина...

А готуючись до похорону матері, хлопець мучитиметься від божевільного внутрішнього запитання: "Чому моя мама зціпила губи, як мертвий солдат?" Ця деталь підкреслює думку про те, що і всі люди однакові перед стражданням, неминучістю, всі

одинокі та безпорадні перед нею. Смерть усіх рівняє: і ворогів, і рідних.